

УДК 7.071.1 Скакандій (477.87)
П 75

Михайло ПРИЙМИЧ,
доцент Закарпатської академії мистецтв,
кандидат мистецтвознавства,
м. Ужгород, Україна

**ВАСИЛЬ СКАКАНДІЙ
У КОНТЕКСТІ ЗАКАРПАТСЬКОГО
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА**

Приймич М. В. Василь Скакандій у контексті закарпатського образотворчого мистецтва. У хронологічно-мистецтвознавчому огляді розглядається шлях формування особистості художника, джерела впливу та напрямки його творчої діяльності, проаналізовано особливості живописної манери, зроблено спробу систематизації творчого спадку майстра як монументального, так і станкового. Особливу увагу приділено графічним творам та портрету.

Ключові слова: живопис, графіка, портрет, ілюстрація, акварель, рисунок.

Приймич М. В. Василий Скакандий в контексте закарпатського изобразительного искусства. В хронологически искусствоведческом обзоре рассматривается путь формирования личности художника, источники влияния и направления его творческой деятельности, проанализированы особенности живописной манеры, сделана попытка систематизации творческого наследия мастера как монументального, так и станкового. Особое внимание уделено графическим произведениям.

Ключевые слова: живопись, графика, портрет, иллюстрация, акварель, рисунок.

Przymych M. V. Vasyl Skakandii in the context of transcarpathian visual art. Formation of the artist's personality, influences and directions of his art are reviewed, peculiarities of the artist's touch are analyzed, an attempt to systemize his monumental and easel art legacy was made in the chronological art survey. Special attention was paid to graphics and portraits.

Key words: painting, graphics, portrait, illustration, watercolor painting, drawing.

Постановка проблеми. Сьогодні багато пишеться про мистецтво Закарпаття з різних позицій, зокрема, розглядається історія живописної школи, вивчаються персоналії, а також робляться спроби аналізу сучасних художніх пошуків. У результаті складається строкате враження про художнє життя краю, чому помітно сприяє відсутність чітких критеріїв оцінки сучасного мистецького процесу. У цьому коловороті різнопланових поглядів на сучасні художні явища найбільш цільною і однозначною залишається постать самого митця, у творчості якого можна шукати інспірації, історично-обумовлені архетипи та естетичні переваги. Адже у часі, коли найчастіше прізвище художника стає означенням якості мистецтва, особистість митця починає викликати інтерес сама по собі.

Виклад основного матеріалу. До творчості Василя Скакандія зверталися багато, як журналістів, так і дослідників мистецтва. Серед останніх слід згадати альбом «Василь Скакандій. Графіка, живопис, акварель та монументальне мистецтво», де зроблено спробу всебічного огляду творчого спадку митця. Сьогодні, коли мова йде про закарпатську графіку, неможливо оминати постать цього художника, про що свідчить і дисертаційне дослідження Івана Небесника.

З цієї причини дослідження творчості Василя Скакандія сприятиме не тільки вивченню традицій закарпатського малярства та графіки, але може допомогти пошуку сучасних образно-виражальних принципів Закарпатської академії мистецтв. Адже художник отримав чудову академічну освіту, мав і продовжує підтримувати тісні стосунки з митцями Чехословаччини, Угорщини, Польщі, через культуру яких на територію Закарпаття проникали передові ідеї, що дозволяє говорити про творчість митця, як одне з важливих явищ краю.

Василь Скакандій дотримується виразної і прозорої образотворчої системи, але, щоб відчутти ці образи, необхідно бути відкритим до світу. Втїлити переживання в реальні форми здатний не кожен, бо для цього необхідно сформувати власну систему виражальних засобів як у формі, так і у кольорі. Чи не тому образотворче мистецтво залишається до сьогодні загадкою, феноменом втілення емоційного світу в матерії. Творчість народного художника України Василя Скакандія – це світ алгорій, сформованих життям, світ образів, які виростили з легенд та казок, світ емоційного переживання кольору, виявлений в акварельних імпровізаціях. Це художник багатогранний, здатний віртуозно працювати в мініатюрі й у монументальному мистецтві, у різноманітних графічних техніках і живописі.

Народився художник 4 березня 1941 року в стародавньому селі Середнє, яке у XV столітті мало статус містечка. Був у родині другим, з трьох братів. Патріархальність Середнього і Закарпаття загало, особлива шана до родинних цінностей увійшли у свідомість хлопчика. З 1945 р. малий Василь пізнає світ розміреного і, здавалося, непорушного політичними переминами Ужгорода, куди пе-

реїхала родина. Світ давнього міста зберігався як продовження попереднього спокійного європейського провінційного життя, відображаючись у способі поведінки, повазі до себе та оточуючих. Саме тут, в Ужгороді, він потрапляє до студії Золтана Баконія, людини, яка любила понад усе дітей та мистецтво. Завдяки пленерам Баконія, молоді люди бачили непозбавлені архаїки села Колочаву, Богдан, Ставне, Жорнаву та інші. Бачили первісний світ Карпат та мистецтво професійних художників, зокрема, Йосипа Бокшая, Золтана Шолтеса, Федора Манайла, Антона Кашшая, які часто працювали поряд з дітьми. Юні митці могли спостерігати, як натура через мистецьку імпровізацію перетворювалася на вражаючі композиції. Такі пленери прищепили велику любов до творчості у багатьох юних серцях, вони народили багато хороших художників, а ті, що не стали професійними, у подальшому житті не розлучалися з мистецтвом. Тож ця перша зустріч з мистецтвом для Василя Скакандія також не пройшла безслідно, тут заклалося незбориме бажання оволодіти секретами високого мистецтва.

Щоб підготуватися до вступу в омріяний художній інститут він звертається до директора художнього училища Павла Балли з проханням, дозволити йому відвідувати пари вільним слухачем. В училищі своїми вміннями з молодим художником ділилися Антон Шепя та Микола Медвецький.

Перша половина 1960-х пройшла в Київському державному художньому інституті, де Василь Скакандій освоював премудрості мистецької грамоти на уроках Георгія Якутовича, Василя Касіяна, Олександра Данченка та інших майстрів. Завершивши навчання 1965 р. на факультеті графіки Київського державного інституту, художник повертається на Закарпаття і влаштовується на посаду художнього редактора видавництва «Карпати». Ця подія стала важливою у житті митця, адже він у цю пору глибше знайомиться з творами відомих українських письменників, зокрема, Василя Стефаника, Ольги Кобилянської. Перед ним відкривається цілий світ Карпат, який більш повно може відкрити і зрозуміти людина, що заглиблювалася до слова. Саме це вплинуло на вдумливе поєднання форми та змісту у творах майстра, що особливо виразно проявилось в монументальних творах та книжкових ілюстраціях. У галузі книжкової графіки Василю Скакандію вдалося створити цілий світ індивідуальних, опертих на культуру Карпат образів, які у подальшому мали значний вплив на інших митців.

Про рівень митця свідчить і той факт, що 1968 року він стає членом Спілки художників, до якої, на ту пору вступити було не так просто. Одним із ранніх творів є композиція «Колодязь» (1971), яка є своєрідним образом-архетипом. Це полотно відзначається своїм алегоризмом. Кільце овечок навколо журавля в очікуванні життєдайної води, яку достають з колодязя пастухи. Образ ягнятка у закарпатському образотворчому мистецтві займає особливе місце. З одного боку цей образ проникливий глибоко християнською ідеєю, а з іншого він виступає немов знаком нашої генетичної пам'яті

часів заселення Карпат предками-українцями. Цей образ бачимо у творчості одного з основоположників закарпатського мистецтва у композиції Федора Манайла «Хлопчик з ягнятком» (1936). Манайло став одним із перших живописців, який створює образи-архетипи в образотворчому мистецтві краю. Образ ягнятка важливий для багатьох майстрів пензля, зокрема Володимира Микити, Михайла Романишина, Івана Ілька. Невипадковий він і у Василя Скакандія, оскільки нерідко з'являється у пізніших композиціях, де розкривається по-новому, через новий життєвий досвід. У цьому контексті можна згадати твір 2006 р., де зображено овець, покинутих біля копиці сіна. На відміну від першої композиції, де стадо виглядає захищеним, поруч собаки і пастухи, тут панує відчуття самотності, тварини здаються беззахисними на тлі осіннього пейзажу та села, перейнятими власними турботами.

Художник не випадково звертається до образів власної свідомості. Адже спроба пізнати самого себе є важливим засобом пізнання світу. І якщо образ, інспірований навколишньою природою, є емоційним і живим, породженим переживаннями від зустрічі з реальними речами. Не кожна людина зможе глибоко відчутти образ, пропонований нам міфом чи історичним переказом. Василю Скакандію властива історична свідомість, тому його образ Довбуша, виконаний у ліногравюрі (1965), є настільки правдивим, незважаючи на ідеалізацію, яка перетворює його на героя-велетня, захисника скривджених. Можна зауважити, що ідеалізація не є правдивим відображенням, але саме в тому суть, що художник відображає не історичну постать, а живий образ, – згадка про Довбуша наповнює гідністю багато сердець у Карпатах. Серед героїзованих образів бачимо і графіку «Опришок Пинтя» (1980), де постать розбійника вдало узагальнена, зведена до знака, уособлення буремної історії краю. Хустський замок, який за легендою зруйнував цей «бетяр», в композиції неначе спочиває на плечах втіленої історії – Пинті. Не тільки ікони героїзованих опришків, але й образ князя Лаборця, наріжної постаті для самоідентифікації українського населення Закарпаття, знаходить своє нове життя у композиціях майстра. Цей образ також не є випадковим, адже саме до нього у часі зростання національної свідомості закарпатського населення на початку ХХ століття зверталися визначні закарпатські письменники Василь Пачовський, Василь Гренджа-Донський, Марійка Підгірянська та ін. Образ князя багато важить для свідомості закарпатців, і художник звертається до нього. Це і живописна композиція «Оборона Ужгородського городища», виконана на замовлення ужгородського краєзнавчого музею, – тут постать князя на коні домінує у центрі масштабної битви. Тема князя-захисника продовжується і в ліногравюрах «Князь Лаборець» та «Смерть князя Лаборця». Необхідно відзначити, що Василь Скакандій є серед тих кількох митців на Закарпатті, які взяли на себе сміливість розкрити образ князя, героя закарпатських оповідей і легенд. І це не форма самоствердження через

популярний образ, а намагання зрозуміти себе самого та власні історичні витоки.

Однак рука Скакандія творить у техніці ліногравюри не тільки алегоричні образи-знаки, а також реалістично-емоційні образи і композиції. Найчастіше – це ілюстрації до творів письменників як закарпатських, так і українських класиків. Серед таких слід виділити «Голод на Верховині» (1975), «Кам'яний хрест» (1976), «Катруся» (1976). Особливою магією відрізняються його ілюстрації до книг «Казки підгір'я» та «Легенди Карпат». Органічність ілюстрацій зі змістом творів робить графічні композиції Скакандія правдивими народними образами, бо загалом і створені вони у тій системі координат, в якій творили народні художники, зокрема, на це вказує підкреслена лінеарність, декоративність та узагальненість. Композиції ілюстрацій для «Легенд Карпат», можливо, саме через те сприймаються так казково, що за своїм принципом побудови і формотворення перегукуються з іконописом, зокрема житійним. Особливість останнього полягала в тому, що поряд з лаконічним знаком центрального образу завжди була присутня, улюблена для селянства, оповідність клейм, що чудово переосмислено в ілюстраціях майстра. А коли до вище сказаного додати чіткість силуету та лінеарність, притаманну закарпатським іконам, то можемо стверджувати, що Скакандій, можливо підсвідомо, зумів зрозуміти код образотворення багатьох народних митців. Звісно, це не стилізація «під народне», це власна мова, але скільки у ній спільного з позачасовим сакральним образом. Такими бачимо низку ілюстрацій виконаних як у ліногравюрі «Срібні воли», «Син лісника», «Іван Королевич», так і технікою травленого штриха й акватинти «Про опришка Шугая», «Замок у Невицькім». Особливо вражають останні композиції, для яких вдало підібрано техніку, здатну передати відчуття зустрічі з примарним світом легенд, які немов морозні візерунки покривають віконця ілюстрацій.

Уміння працювати зі складними за своєю глибиною і образністю творами демонструють ілюстрації художника, створені до книги Петра Скунця «Один» (1999). За допомогою гуаші художник розкриває переживання людини, яка посеред великого натовпу залишається самотньою. Через спробу проникнути в душу поета, осягнути ті особливі фундаменти, які не дають йому впасти у відчай від людської байдужості, можемо розкрити зміст композиції з зображенням хлопчика, якого благословляє постать Шевченкової «Катерини» і охороняє сам Христос. Ці вічні для Скунця цінності, Батьківщина і Бог, давали йому сили на непростій життєвій дорозі, сповненій самотності. Це говорить про художника як про майстра, що прагне зрозуміти суть, глибинні порухи людської душі. Співпраця з Петром Скунцем була надзвичайно важливою, бо сприяла взаємозбагаченню обох митців. Скакандій працював над п'ятьма збірками поета, і хоча доля їхня була різною, заглиблення у слово не могло не лишити сліду в душі майстра. У жанрі ілюстрації митець проявляється як людина з глибокими

знаннями та вміннями, що допомагає йому творити складні аналітичні композиції.

Але художника складно назвати аналітиком у мистецтві Закарпаття. Досить тільки глянути на його акварелі, щоб відчутти вражаючого майстра імпровізації. Інколи складається враження, що фарба сама диктує митцю неповторні кольорові ефекти та ритми. Скакандій – один з кращих майстрів акварелі. Йому притаманна емоційність, напруга, переживання оточуючої природи, захоплення поведінкою фарби на листі паперу. Акварель вимагає концентрації емоцій на кінчику пензля, через що ця техніка добра для передачі миттєвості емоційного стану. Звісно, це вимагає неабиякої факхової вправності та володіння матеріалом, що чудово продемонстровано у цілому ряді композицій. Серед них виконаний у легкій манері «Оравський замок» (1997), де бачимо чіткі енергійні удари пензля і легкі віртуозні лінійні підкреслення окремих деталей композиції.

Як каже автор, творчість його розпочалася з акварелі, і, можливо, саме тому судилося до неї повернутися уже досвідченим художником. Діапазон його узагальнень у цій техніці є вражаючим – від кольорових феєрій, що віддалено нагадують твори Манайла 1940-х у композиціях «Осінь фантазія» (2007), «Осінні ритми» (1997) до детально промодельованих композицій празького циклу. А що вже говорити про небо, його кольорові симфонії дають підстави вести мову про Скакандієве небо в акварелі. Тут він справжній співтворець з водою, яка сама, розтікаючись, допомагає творити стихію небесного океану. Небо розливається над світом, відображаючись у водах озер, це ніби справжнє життя, на тлі якого темні людські будови є тільки маревом. Може здатися, що твори майстра, навіть найемоційніші, охоплені якимось сумом, проте тут скоріше доводиться говорити не про сум, а про самозаглиблення, споглядання і осягнення дива людського життя.

Акварель стає у нагоді В. Скакандію, коли він береться за виконання одного з найскладніших жанрів у мистецтві – портрета. Саме здатність пропускати все через власні переживання дала змогу художнику творити не просто виразні портрети, а й розкривати характери людей. Серед них варто згадати визначного єпископа Мукачівської єпархії Андрія Бачинського, портрет історика Антонія Годинки. За своєю емоційністю і характером серед кращих робіт слід назвати чоловічі портрети, виконані мінімальними засобами в 2005 році. Мінімалізм і недосказаність відкривають перед нами образи, які кожному для себе ще потрібно розгадати і зрозуміти. Здатність глибокого аналізу людських характерів художник демонструє уже в своїх ранніх рисунках, наприклад, «Гуцул» (1964), «Гуцул з Ясіня» (1964). Людина залишається найбільшою загадкою для митця, яку він прагне зрозуміти через відтворення. Серед творів портретного жанру необхідно назвати цілу галерею портретів для фойє Закарпатської обласної адміністрації, на яких бачимо образи керівників області, починаючи від

Григорія-Ігнатія Жатковича. Також важливо відзначити, що саме Василь Скакандій створив власну інтерпретацію парадного портрета. Створений ним портрет владики мукачівського Мілана Шашіка, став першим живописним офіційним портретом мукачівських владик після парадного портрета владики Олександра Стойки, який створив Йосип Бокшай.

Глибинне проникнення у суть людського ества допомогло художнику творити проаналізовані й вивірені монументальні панно. Кожна композиція детально продумана і знайдена, роблячи ці твори особливим явищем у образотворчому мистецтві Закарпаття. Тут художник виступає вправним інтерпретатором, розкриваючи перед глядачем світ образів закарпатського міфологічного космосу. З кінця 1960-х і до початку 1980-х років художниками краю було створено цілу галерею композицій, що відображали історію і культуру Закарпаття у піднесених романтичних образах. Ніколи раніше історія Закарпаття не була настільки часто ілюстрована. Попри те, що ідеологічна тематика в монументальному мистецтві часто переважала, поряд з нею творилися композиції, які розкривали світ легенд Карпат. До майстрів, які багато працювали у цьому напрямку, належить також Василь Скакандій, який виконав низку монументальних композицій, наприклад, «Опришки» для турбази «Нарцис» у Хусті. Кожна така робота вимагала значного підготовчого матеріалу. І коли ми глянемо на розробки для композиції «Людина і природа», то можемо зрозуміти весь арсенал можливостей майстра, починаючи від графічно-декоративних прийомів і завершуючи абстраговано-живописними засобами. Разом з тим ритміка композиції тісно переплітається з формами закарпатських вишивок чи килимів. Ці твори представляють Скакандія як чудового графіка, так і прекрасного колориста. На жаль, сьогодні говоримо про значні втрати у цій царині, бо протягом 1990-х років багато монументальних творів було знищено.

Багатство колористичних прийомів розкривається у живописних композиціях, у яких художник намагається створити ідеалізований образ проминаючої Верховини, що демонструє і його однойменна композиція з 1978 року. Саме з цього періоду зауважуємо пошуки ідеалізованого образу Закарпаття багатьма художниками краю. Це помітно у композиціях Едіти Медвецької, Володимира Микити, Юрія Герца. Виникне ціла низка творів, в яких митець намагається знайти не тільки кольорову гармонію, але і гармонію людини у природі. Острівцем окультуреного затишку в середовищі дикої природи виглядає Гуклівська церква на композиції «Ранок» (1988). Загадковою імлою оповито Сокирницьку церкву, яка немов спогад про високі поривання предків та їхнє гармонійне життя з природою звучить на полоні «Дерев'яна церква» (1995). Композиція сповнена якогось суму, що підсилює акцент самотності фігури у молитві біля хреста. Карпатські села, храми, люди та творіння людських рук є головними героями живописних композицій художника.

Висновки. Василь Скакандій створив свій світ Закарпаття, відобразивши не тільки краєвиди, що оточують нас кожного дня, але наповнивши ці краєвиди легендарними та казковими образами які тут завжди залишаються незримо присутніми. Світ Карпат для Скакандія – це глибоке внутрішнє переживання власного ества і шлях до його розуміння і пізнання. Народний художник України Василь Скакандій на сьогодні є одним з кращих рисувальників краю, митцем, який чудово відчуває колір, одним з найбільш вправних графіків, що здатний працювати у різних техніках. Разом з тим, творчість Скакандія знайшла і своє продовження у викладацькій роботі, бо сьогодні він є одним з найбільш досвідчених художників-графіків, які працюють у Закарпатській академії мистецтв. Викладацька діяльність Василя Скакандія сприяє формуванню молодих митців, які започатковують свою художню мову на вишуканій художній естетиці відомого майстра. Адже саме практикуючи митці мають змогу передати мистецьку мову, бо вона формується через досвід творчості. Тому можемо вважати творчість В. Скакандія серед базових у формуванні сучасної навчальної системи Закарпатської академії мистецтв.

В. Скакандій. Ілюстрація до видання «Августин Волошин. Твори» (Ужгород: Гражда, 1995)

ЛІТЕРАТУРА ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА

1. Скакандій Василь. Графіка, живопис, акварель, монументальне мистецтво. Альбом. / Автор тексту Приймич М. – Ужгород: АГ. ОНОГО, 2008. – 144 с., іл.
2. Скакандій Василь. Мій світ акварелі. Альбом / Автор тексту Приймич М. – Ужгород, 2011. – 24 с., іл.

Стаття надійшла до редколегії 30 лютого 2017 р.